

Solanders resa till Island 1772-1777

-en reseberättelse sammanställd av Jonas Berglund, för Solanderföreningen 2022.

Del 1: Från England till Island

Den 12 juli 1772 lättade briggen "Sir Lawrence" ankar vid Gravesend utanför London för en färd till Island. Briggen var hyrd av Joseph Banks för fyra månader där bland andra Daniel Solander följde med. Briggen fördes av kapten Hunter och hade tolv mans besättning. Färden gick längs Englands sydkust och man gjorde ett par dagars uppehåll vid Isle of Wight. Vädret försämrades efter en tid och det var först den 28 juli som man rundade Land's end och kunde fortsätta genom St. Georgskanalen och Irländska sjön upp till de skotska sjöarna. Man utforskade dessa öar under två veckor. Först den 16 augusti satte man kurs mot Island. Det blev en besvärlig sjöresa över ett stormigt hav. Banks skrev i sin dagbok "alla sjösjuka".

Del 2: Land i sikte

Besättningen på "Sir Lawrence" såg de första snöhöljda bergen på Island resa sig vid horisonten den 25 augusti 1772. På grund av motvind kom det dock att tröja ytterligare tre dagar innan briggen kunde komma så nära land att man fick kontakt med lokalbefolkningen. Under dessa tre dagar hade man gott om tid att beskåda den vackra vulkanen Snaefellsjökul på Snaefellsnes.

Del 3: Ett dåligt första intryck

Det första mötet med Island och dess befolkning blev på många sätt en besvikelse. Besättningen möttes av ett ödsligt, kargt och brungrått lavalandskap med evig snö, upprört hav och moln över land och hav. Islänningarna ombord på de små fiskebåtarna som fiskade vid kusten betedde sig också mycket märkligt. När islänningarna den 28 augusti 1772 fick se den engelska briggen flydde de mot land och det var först genom att sätta ut en roddbåt och ro ifatt en av dem som man, mycket tack vare Solanders övertalningsförmåga, lyckades få några män att komma tillbaka och följa med ombord. Tack vare svenskarna ombord kunde de båda parterna någorlunda kommunicera med varandra. Så småningom lyckades man övertala en av islänningarna att stanna ombord som lots.

Del 4: Solander går iland

Den 29 augusti 1772 fördes briggen "Sir Lawrence" till en öppen vik söder om Bessastadir. Här bodde Islands högste ämbetsman, stiftsamtmannen Lauritz Thodal från

Norge. Solander skickades iland för att uppvakta stiftsamtmannen och höra sig för om en lämpligare ankringsplats och boende. Solander blev mycket väl mottagen. Sedan återvände Solander till briggen med en ny lots som skulle hjälpa dem att förtöjas på en lämpligare plats längre in i Hafnarfjörður. Här kom sedan båten att ligga under resten av Islandsexpeditionen.

Del 5: Botaniskt bakslag för Solander

Den 29 augusti 1772 steg Solander, Banks och några till iland efter förtöjningen i Hafnarfjörður för att ytterligare studera landskapet och även besöka stiftsamtmannen i Bessastadir. För botanisten Solander måste miljön ha varit en mycket nedslående syn. Lite gräs, små oansenliga örter, en och annan förkrympt dvärgbjörk, lavar, mossor och inga träd. Desto trevligare kändes nog det gästfria mottagandet hos stiftsamtmannen, Islands högste ämbetsman. Under detta möte fick besättningen veta att de skulle inkvarteras i tre danska köpmanshus.

Del 6: Solander besöker isländsk gudstjänst

Söndagen den 30 augusti 1772 deltog besättningen i en gudstjänst i Bessastadirkyrkan. Gudstjänsten hölls på isländska, men de svenska gästerna tyckte sig ändå förstå det mesta. Banks var mäktigt imponerad över prästerskapets broderade klädsel som han tyckte påminde om de katolska prästerskapets dräkter. Och samme Banks kunde knappt hålla sig för skratt över prästens och församlingens sångstil. Efter gudstjänsten var Solander och de övriga bjudna på middag hos stiftsamtmannen, som visade sina odlingar av bland annat kål, kålrötter och en del andra grönsaker.

Del 7: Sysselsättningar de första veckorna

Måndagen den 31 augusti 1772 skedde inflyttningen i de tre danska köpmanshusen. Under de följande två veckorna utforskade Solander och den övriga besättningen de närmaste omgivningarna, både geologiskt och botaniskt. Man fiskade foreller och flundror, konstnärerna tecknade landskap och gårdar samt avbildade redskap och dräkter. Islänningarna fick även prova på den franske kockens mat och viner och blåsorkestern spelade för de förtjusta gästerna. Solander botaniserade, men fann nästan inget nytt. Floran påminde om den skotska och den lappländska floran.

Del 8: Vacker natur och islandshästar

En dag gjorde Solander och tre andra en utflykt till ön Videy strax norr om Reykjavik. På vägen dit möttes sällskapet av ett iögonfallande berg, format av basaltstenar. Väl på ön besökte de landsfogden som låtit uppföra ett ståtligt stenhus och en liten stenkyrka. Några halvvida islandshästar betade på öns gröna ängar och en mängd sjöfåglar observerades. Landshövdingen tog sedan med sig Solander och hans vänner till Reykjavik för att visa en ullverkstad – landets första industri. Efter en lång dag klev de åter på sina islandshästar och red hemåt. Fascinationen över islandshästarna beskrivs av

Solanders vän Joseph Banks som imponerades över hästarnas förmåga att med lätthet och oräddhet kunna ta sig fram på vägar som ingen engelsk häst skulle kunna klara.

Del 9: På väg mot Hekla

Huvudsyftet med hela Islandsexpeditionen var att studera vulkanberget Hekla. Den 17 september 1772, efter flera veckors förberedelser, kunde färden mot Hekla påbörjas. Första dagen gick Solanders sällskap till en gård vid Tingvallasjön. Sedan gick färden vidare till Islands gamla tingsplats Thingvellir. Från Thingvellir drog de vidare österut förbi några grottor där tidigare brottslingar haft sin tillflykt. Mot kvällen kom sällskapet fram till sjön Laugarvatn där de roade sig med att laga mat i en av de närbelägna heta källorna. Ett par dagar senare var de framme vid källan Geysir där man gjorde vetenskapliga observationer. I Skálholt togs resenärerna emot av landets biskop och Solander och Banks hyllades med kväden på latin. Resenärerna nådde Heklas fot två dygn senare.

Del 10: Solander på Hekla

Klockan ett på morgonen den 25 september 1772 påbörjade Daniel Solander och hans vänner bestigningen av vulkanen Hekla. Fram till bergets första krater kunde de rida, men sedan fick de lämna hästarna för att ta sig upp på egen hand. Vägen upp var besvärlig för herrarna. Ganska snart började berget bli snötäckt, med vissa undantag för fläckar som uppstått av Heklas varma inre. Ju högre de kom, desto större blev fläckarna där het ånga uppstod på sina ställen. Inte långt ifrån bergets topp valde Solander och sällskapets isländska följeslagare att avbryta bestigningen, medan det resterande sällskapet fortsatte hela vägen upp till den blåsiga och isiga toppen. Återfärden ner till tätlägrret tog tretton timmar.

Del 11: Den sista tiden

Den 28 september 1772, tre dagar efter den lyckade bestigningen av vulkanen Hekla, nådde Solander och hans medresenärer åter Hafnarfjörður. Expeditionen till Hekla hade tagit tolv dagar. Solander hade nu under mycket svåra förhållanden tillryggalagt omkring 30 mil på sin islandshäst, besökt Thingvellir, Laugarvatn, Geysir, Skálholt samt nästan bestigit vulkanen Hekla. Nu väntade några veckor av livligt umgänge och avskedstagande. Solander och de andra som deltog i denna Islandsexpedition gjorde avskedsvisiter hos både amtmannen och stiftsamtmannen. Men Solander, Banks och de andra resenärerna bjöd även tillbaka med god mat och underhållning av en blåsorkester.

Del 12: Isländsk kost

Daniel Solander och hans vänner fick förstås smaka på den isländska kosten. Solanders medresenär von Troil beskrev vad de fick på en isländsk middagsbjudning under denna resa. Först fick de en hut av Danskt kornbrännvin. Detta följdes upp av skorpor, ost och

surt smör. Detta sura smör ansågs av islänningen vara både hälsosammare och godare än annat smör. Utöver detta serverades sönderskuren torr fisk, fårstek, köttsoffa med syra, laxöring samt bakelse. Bortsett från den torra fisken och det sura smöret åt Solander och de andra gästerna med god aptit. Till efterrätt fick sällskapet valfiskkött och en typ av haj, kallad håkärning. Von Troil beskrev denna dessert som en blandning av härsket fläsk med en odör av surströmming.

Del 13: Isländska nöjen

Under Solanders vistelse på Island hösten 1772 fick han och de andra resenärerna en inblick i hur islänningarna roade sig. Att läsa eller berätta sagor för varandra var ett av de vanligaste nöjena för islänningarna. Ofta förekom det att de läste upp texter på vers för varandra och som ibland även sjöngs. Ibland sjöng de "wike" för varandra, vilket innebar att män och kvinnor höll varandra i handen och sjöng visor. Dansen "Ringvals" var en polska där omkring 10-12 män deltog. Andra nöjen kunde vara att klä ut sig, brottas ("Glimu"), spela med klot på isen samt hästkapplöpning. Solander, Banks och von Troil fick även reda på populära spel bland islänningarna: jungfru- eller riddareschack, brickspel och diverse kortspel. Det spelades aldrig om pengar eftersom det var emot isländsk lag.

Del 14: Hemresan

Den 8 oktober 1772 lättade briggen "Sir Lawrence" ankar för hemfärd mot London. Den 16 oktober nådde besättningen Orkneyöarna där de bland annat besökte ett flertal arkeologiska platser. Under tiden på Orkney besöktes även S:t Magnuskatedralen och ruinerna av greve Patrick Stewarts palats. Den 25 oktober fick Solander och de andra vara med vid en utgrävning av en antik neolitisk begravningsplats. Den 28 oktober var besättningen framme i Edinburgh, Skottland, där resenärerna bland annat besökte parker, slott och bibliotek. Den 18 november fortsatte resan söderut mot England. Färdvägen gick längs den skotska östkusten med stopp vid Dunbar, troligtvis Lindisfarnes klosterruin, Alnwick, Morpeth, Newcastle och slutligen London. Solanders Islandsresa var över.

Del 15: Resans resultat

Solander och hans medresenärer fick inte med sig särskilt många växter, men desto fler geologiska föremål från lavamarker omkring Hafnarfjörður. Besättningens tre tecknare gjorde många detaljteckningar av de isländska folkdräkterna, bruksföremål och smycken, men även många skisser av olika typer av gårdar. Solander, Banks och von Troil köpte ett flertal böcker och de fick även med sig avskrifter av gamla manuskript. En kort tid efter Islandsresan skrev Uno von Troil ett flertal brev som publicerades 1777.

Källor:

Tingbrand, P. m.fl. (1983) Daniel Solander: 1733–1782: Naturvetenskapsman och världsomseglare

Duyker, E. (1998) Nature's Argonaut: Daniel Solander

Band från Linnés uppslagsverk

Von Truil, U. (1777) Brev rörande en resa till Island